

miraculosâ obscuratione. ET LUNA NON DABIT SPLENDOREM SUUM. Hinc significatur quod luna habens lumen suum non dabit illud, ut intelligamus, quod non loquitur de eclipsi, sed de miraculo, quia in eclipsi luna privatur lumine, luna non habet lumen; hic autem non dicitur luna non habebit, sed non dabit lumen suum.

VERS. 25. — ET STELLÆ, etc. Contextus cum sole et lunâ, cogit ad intelligendum de veris stellis quæ sunt in cælo: sed casum earum intelligi esse casum à lucendo, ita quod sicut sol obscurabitur et luna non illuminabit, ita et stellæ non lucebunt nobis. Et hoc metaphoricè vocatur cadere de cælo; ex eo enim quod semotis nubibus stellæ non videbuntur, videbuntur non esse amplius in cælo, quod est secundum fulgore suum cadere de cælo. ET VIRTUTES QUÆ IN CØLIS SUNT MOVENTUR. Per virtutes cælorum intelligi vires seu potestates corporum cælestium; quia non dicitur virtutes, sed, *virtutes quæ in cælis sunt*. Mutabuntur enim potentia activæ cælestium corporum à solitis actionibus; hoc siquidem cognatum est mutationibus dietis circa solem, lunam et stellæ, quæ à solitis actionibus impediuntur.

VERS. 26. — VIDEBUNT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN NUBIBUS, non occultantibus ipsum, sed velut obsequium præbentibus. CUM VIRTUTE, pro, *potestate*.

VERS. 27. — MITTET ANGELOS SUOS. Si ordo actionum erit secundum ordinem hunc, scilicet quod Filius hominis veniens cum gloriâ, mittet angelos suos ad congregandum electos, non parum durabilis solennitas Christi apparentis gloriæ mundo, in ære. A QUATUOR VENTIS. Nominat quatuor mundi partes, orientem et occidentem, septentrionalem et australem, à quatuor principalibus ventis comprehensens in illis mediis. A SUMMO TERRÆ USQUE AD SUMMUM CØLLI. Hic verbis differt Marcus à Matthæo, qui ibi dicit, à *summis cælorum usque ad summa cælorum*. Idem autem intelligi per alia verba significatum, ita quod intendit utrumque hemisphærium per hæc verba significare. Et hemisphærium quidem appellatum inferius significat, à *summo terræ*; denominavit siquidem ipsum à terrâ; sicut et denominavit ipsum inferius; cum tamen sit superius sicut et alterum. Quia enim nobis videtur inferius appellatum hemisphærium inferius; et similiter quia ex parte subjectæ nobis terræ apparet se tenere, denominatur summum terræ; hemisphærium autem superius appellatum summum cæli. Apparet autem hunc esse sensum litteralem, tum ex consensu ad Matthæum, tum quod si et non aliter comprehenditur totum universum corporeum includendo etiam infimas terræ partes in quibus fortè multi electi erunt, et quæcumque abstrusa in quibus fortè corpora electorum erunt.

VERS. 28. — A FIGU AUTEM DISCITE PARABOLAM, pro, *similitudinem*. Prædictis signis et modo adventus sui,

VERS. 32. — NEQUE ANGELI IN CØLO, qui sunt in cælo. Apud Matthæum non est mentio Filii.

VERS. 34. — POTESTATEM QUÆQUE OPERIS, Græcè

declarat relationem signorum ad adventum, tam secundum rem quam secundum effectum in hominibus. Et relationem signorum prævenientium adventum suum gloriosum secundum rem, declarat esse sicut gemmantium arborum fici et similibus ad æstatem: hoc est, relationem propinquitatis; hæc enim relationem clarè explicat textus.

VERS. 29. — IN PROXIMO SIT. Subaudi regnum Dei, seu adventum Christi gloriosum.

VERS. 30. — GENERATIO HEC, tum electorum, tum hominum. Præteriret siquidem generatio electorum ante ista signa, si completo numero electorum adhuc differrentur signa, adhuc differretur adventus Christi, remanente generatione reproborum solâ. Rursus præteriret hæc unica hominum generatio inchoata à tempore diluvii, si completo numero hominum generationis hujus, differrentur hæc omnia, inscitâ aliâ generatione post conflagrationem orbis, ut tempore Noe inchoavit alia generatio post diluvium æqueum, ut possent hæretici fingere. Absolvit itaque nos à timore dilationis adventus sui ultra completum numerum electorum secundum generationem istam, tam in esse naturæ quam in esse gratiæ per Evangelium et baptismum. Et opportunè adiecit hoc, ne vagaremur per multas ætates, et redeuntibus singulis annis gemmantem arborem. OMNIA ISTA. Demonstrantur per pronomen, *ista*, tam signa præcedentia quam simultanea, et adventus ipse gloriosus.

VERS. 31. — CØLUM ET TERRA TRANSIBUNT. Non secundum substantiam, sed secundum statum; nam à statu motus, generationis et huiusmodi, transibunt ad statum quietis et gloriæ. VERBA, non secundum vocalem prolationem, quæ irrevocabile verbum desinit prolatum, sed secundum res dietas. Non transibunt. Sed perpetuâ immutabilitate perseverabunt. Hic sensus directè et è regione respondet ad *cælum et terram transibunt*, considerando res ipsas. Et addidit hoc, ne relinquere locum suspicandi quod regnum suum gloriosum ad quod tunc congregabit electos, alicui mutabilitati subjectum foret. Possunt et alterum genere sensum secundum similitudinem proportionalem, et significare quod cælum et terra transibunt à statu suo; verba autem mea non transibunt à statu suo proportionaliter. Status enim verborum prædicentium futura est veracitas, et transirent seu præterirent si veracitatem perderent, si non adimpleretur ut significant. Et addidit hoc ad declarandum quod omnino et infallibiliter fiet et erunt hæc omnia et dixit. Et hic est sensus litteralis, tum quia transitus verborum prædicentium futura est hic; tum quia promissorio sermone magis quadrat immobilis veracitas verborum.

VERS. 32. — DE DIE AUTEM ILLI VEL HORA NEMO SCIT. Dixerat signa præcedentia suum adventum, præmonstrare illum proximum sicut arbores emittentes frondes monstrant propinquam æstatem; ne autem errarès

est: *Unicuique opus suum*. Ceterum in nonnullis codicibus Græcis habebatur *substantiam*, in aliis, *potestatem*. Prior lectio magis congruit cum parabola

intelligendo hæc similitudinem non solum quantum ad propinquitatem, sed etiam quantum ad certitudinem temporis, et intelligeres quod sicut à tempore quo arbores gemmant et frondescunt usque ad æstatem scitur spatium temporis determinati, puta trium mensium, ita ab istis signis usque ad diem adventus Christi sciri posset certum tempus, idè hæc opinionem excludit. NEQUE ANGELI IN CØLO, Græcè habetur, *qui sunt in cælo*, ut clarè intelligas de angelis beatis; et est sermo de notitiâ naturali. NEQUE FILIUS NISI PATER. Intellige: Neque Filius secundum humanam naturam, notitiâ naturali. Solum enim Deus novit ex sua naturali notitiâ tempora et momenta quæ possit in *sua potestate*, nullus siquidem naturali notitiâ novit consilium Dei, nisi Spiritus Dei. Cum hæc tamen veritate stat quod Jesus, etiam secundum quod homo, sciat notitiâ supernaturali diem illum. Nec est dubitandum quod sciat illum et sciverit illum ab instanti quo conceptus est materno utero, quoniam fuit perfectè beatus secundum partem superiorem animæ, et vidit in divinâ essentiâ omnia et singula quæ sunt, erunt et fuerunt. An etiam aliquibus superioribus angelis hæc notitiâ communicata sit, nescimus; hoc certum est quod naturali notitiâ nesciunt diem illum.

VERS. 33. — VIDETE, VIGILATE ET ORATE. Colligit tria necessaria, videre, mentis oculis; vigilate, studio; nihil enim prodest videre, nisi adhibeatur studium ad exequendum vel cavendum. Et orate, recurrendo ad Deum, recognoscentes vires proprias non sufficere, recognoscentes non sufficere vestrum *videre vestrumque vigilare*. NESCITIS ENIM QUANDO TEMPUS SIT. Vera est hæc nescientia tam de tempore universalis iudicii, quam de tempore singularis ac proprii iudicii respectu singulorum.

VERS. 34. — SICUT HOMO QUI PEREGIT PROPECTUS. Parabolum adiungit. POTESTATEM QUÆQUE QUÆ EST APUD MATTHÆUM DE BONIS IN FAMULOS DISTRIBUIT.

#### CAPUT XIV.

1. Erat autem Pascha et Azyma post biduum, et quærebant summi sacerdotes et scribæ quomodo eum dolo tenerent, et occiderent.

2. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

3. Et cum esset Bethania, in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput eius.

4. Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est?

5. Poterat enim unguentum istud venundari plus quam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam.

6. Jesus autem dixit: Sinite eam: quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me.

7. Semper enim pauperes habebitis vobiscum, et cum volueritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis.

OPERAS, pro, *et unicuique opus suum*. Significatur enim quod dedit servis suis duo, scilicet potestatem et opus, distribuendo unicuique suum opus, hoc est, suum officium. In hæc parabola relata ad universale iudicium, homo peregrè profectus est Jesus, qui in cælum ascendit, et carnem velut ad peregrina loca in cælum transtulit. Domus ejus Ecclesia est, quam in hoc mundo reliquit. Servi ejus, Christiani sunt, quibus dedit potestatem filios Dei fieri. Opus ejus quod distribuit unicuique, est quod dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem evangelistas, quosdam pastores, quosdam doctores; et breviter singulis sui corporis membris sua distribuit officia. Janitor autem pastor est Ecclesie, cui præcipitur ut vigilet super domum Christi; ubi adverte quod si soli janitori præcipitur ut vigilet, non subjungeretur, *vigilate ergo*; et non concluderetur: *Omnibus dico, vigilate*. Vigilia itaque primum præcepta significant janitori, cui pro se et pro aliis incumbit vigilare; et deinde singulis pro seipsis. Quatuor noctis partes, universas temporis differentias significant; et significatur totum tempus nocturnum, propter tenebras ignorantie nostræ simul et peccatorum; propter hæc enim opus est vigilantia. Si referatur autem hæc parabola tota ad singulare iudicium unicuique, mysticus apparet sensus, ad singulos pertinere vigilantiam quam in ipsâ concluditur parabola. Et proculdubio unicuique vigilantiæ, ne inveniantur dormientes tempore quo ad singulare iudicium in sua morte oportebit conveniri, reddat in esse paratum tempore universalis iudicii, ut patet. Et propterea vigilia singulorum potest etiam intelligi ad litteram distincta per quatuor differentias noctis, et ad comprehendendum omnes differentias temporis et ætatis cuiuslibet hominis.

VERS. 35. — AN GALLI CANTU, *gallinico*. Est enim Græcis dictio composita.

#### CHAPITRE XIV.

1. Deux jours après étaient la Pâque et les azymes. Et les princes des prêtres avec les scribes, cherchaient le moyen de se saisir adroitement de Jésus et de le faire mourir.

2. Mais ils disaient: Il ne faut pas que ce soit pendant la fête, de peur qu'il ne s'excite quelque tumulte parmi le peuple.

3. Et comme Jésus était à Béthanie chez Simon le lépreux, et qu'il était à table, il vint une femme avec un vase d'albâtre plein d'un parfum de grand prix, composé de nard d'épi; et ayant trompé le vase, elle répandit le parfum sur sa tête.

4. Or quelques-uns en concurrent de l'indignation, et disaient en eux-mêmes: A quoi bon perdre ainsi ce parfum?

5. Car on pouvait le vendre plus de trois cents deniers, et le donner aux pauvres. Et ils murmuraient fort contre elle.

6. Mais Jésus leur dit: Laissez-la faire; pourquoi lui causez-vous de la peine? Elle vient de faire à mon égard une bonne œuvre.

7. Car vous aurez toujours des pauvres parmi vous, et vous pouvez leur faire du bien quand vous voudrez; mais pour moi, vous ne m'aurez pas tousjours.



8. Quod habuit, hæc fecit; prævenit ungere corpus meum in sepulchrum.

9. Amen dico vobis: Ubiicumque prædicatum fuerit Evangelium istud, in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoria ejus.

10. Et Judas Iscariotes unus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis.

11. Qui audientes gavisus sunt, et promiserunt ei pecuniam se daturus; et quærebat quomodo illum opportunè traderet.

12. Et primo die azyrnorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quò vis camus, et paremus tibi, ut manduces pascha?

15. Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis: Ite in civitatem, et occurrat vobis homo lagenam aquæ hajulans; et sequimini eum:

14. Et quòcumque introierit, dicit domino domus, quia Magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi pascha cum discipulis meis manducem?

15. Et ipse vobis demonstrabit cenaculum grande, stratum: et illic parate nobis.

16. Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha.

17. Vespere autem facta, venit cum duodecim.

18. Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Jesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum.

19. At illi coeperunt contristari, et dicere ei singulatim: Numquid ego?

20. Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in castro.

21. Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo: vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei si non esset natus homo ille.

22. Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum.

23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis; et biberunt ex illo omnes.

24. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.

25. Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illud, cum illud bibam novum in regno Dei.

26. Et hymno dicto, exierunt in montem Olivæ.

27. Et ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves.

28. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam.

29. Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego.

30. Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hæc, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus.

31. At illo amplius loquebatur: Et si oportuerit

8. Elle a fait ce qu'elle a pu; elle a embaumé mon corps par avance pour ma sépulture.

9. Je vous le dis en vérité, partout où sera prêché cet Évangile, dans tout le monde, on racontera à louange de cette femme ce qu'elle vient de faire.

10. Alors Judas Iscariote, l'un des douze, s'en alla trouver les princes des prêtres, pour le leur livrer.

11. Eux l'entendant, en eurent beaucoup de joie, et ils lui promirent de lui donner de l'argent; de sorte qu'il ne cherchait plus qu'une occasion favorable pour le livrer.

12. Or le premier jour des azymes, auquel on immolait l'agneau pascal, ses disciples lui dirent: Où voulez-vous que nous allions vous préparer ce qu'il faut pour manger la pâque?

15. Sur cela il envoya deux de ses disciples, et leur dit: Allez-vous-en à la ville: vous y rencontrerez un homme qui portera une cruche d'eau; suivez-le:

14. Et en quelque lieu qu'il entre, dites au maître de la maison: Le maître vous envoie dire: Où est le lieu où je dois manger la pâque avec mes disciples?

15. Il vous montrera une grande chambre haute toute meublée. Préparez-nous là ce qu'il faut.

16. Ses disciples s'en étant allés, vinrent à la ville, trouvèrent tout comme il leur avait dit, et préparèrent la pâque.

17. Le soir étant venu, il se rendit là avec les douze.

18. Et comme ils étaient à table et qu'ils mangeaient, Jesus leur dit: Je vous dis en vérité que l'un de vous, qui mange avec moi, me trahira.

19. Ils commencèrent à s'affliger; et chacun d'eux lui demandait: Est-ce moi?

20. Jesus leur répondit: C'est l'un de vous douze qui met la main au plat avec moi.

21. Le Fils de l'homme s'en va, selon ce qui a été écrit de lui: mais malheur à l'homme par qui le Fils de l'homme sera trahi; il vaudrait mieux pour cet homme-là qu'il ne fût jamais né.

22. Pendant qu'ils mangeaient, Jesus prit du pain, et l'ayant béni, le rompit et le leur donna, et dit: Prenez; ceci est mon corps.

23. Et ayant pris le calice, après avoir rendu grâces, il le leur donna; et ils en burent tous.

24. Et il leur dit: Ceci est mon sang, le sang de la nouvelle alliance qui sera répandu pour plusieurs.

25. Je vous le dis en vérité, je ne boirai plus désormais de ce fruit de la vigne, jusqu'à ce jour où je le boirai nouveau dans le royaume de Dieu.

26. Et ayant chanté le cantique, ils s'en allèrent sur la montagne des Oliviers.

27. Jesus leur dit encore: Je vous serai à tous cette nuit un sujet de scandale; car il est écrit: Je frapperai le pasteur, et les brebis seront dispersées.

28. Mais après que je serai ressuscité, je vous précéderai en Galilée.

29. Pierre lui dit: Quand vous seriez pour tous les autres un sujet de scandale, vous ne le serez point pour moi.

30. Jesus lui répartit: Je vous dis en vérité que vous-même, aujourd'hui, cette nuit même, avant que le coq ait chanté deux fois, vous me renoncerez trois fois.

31. Mais Pierre insistait encore davantage: Quand

me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant.

32. Et veniunt in prædium cui nomen Gethsemani; et ait discipulis suis: Sedete hic, donec orem.

33. Et assumit Petrum, et Jacobum, et Joannem secum, et cepit pavere et tædere.

34. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, et vigilate.

35. Et cum processisset paululum, procidit super terram, et orabat, ut si fieri posset, transiret ab eo hora.

36. Et dixit: Abba, Pater, omnia tibi possibilia sunt: transfer calicem hunc à me: sed non quod ego volo, sed quod tu.

37. Et venit, et invenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon, dormis? non potuisti unâ horâ vigilare?

38. Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma.

39. Et iterum abiens oravit, eundem sermonem dicens.

40. Et reversus denuò invenit eos dormientes (erat enim oculi eorum gravati), et ignorabant quid responderent ei.

41. Et venit tertio, et ait illis: Dormite jam, et requiescite. Sufficit: venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum.

42. Surgite, camus: ecce qui me tradet, propè est.

43. Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes, unus de duodecim, et cum eo turba multa, cum gladiis et lignis, à summis sacerdotibus, et scribis et senioribus.

44. Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est: tenete eum, et ducte cautè.

45. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave, Rabbi. Et osculatus est eum.

46. At illi manus iniecerunt in eum, et tenuerunt eum.

47. Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis, et amputavit illi auriculam.

48. Et respondens Jesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et lignis comprehendere me.

49. Quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis; sed ut impleantur Scripturæ.

50. Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.

51. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: et tenuerunt eum.

52. At ille, rejectæ sindone, nudus profugit ab eis.

53. Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem, et convenerunt omnes sacerdotes, et scribæ, et seniores.

54. Petrus autem à longè secutus est eum, usque intrò in atrium summi sacerdotis; et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se.

55. Summi verò sacerdotes, et omne concilium

même il me faudrait mourir avec vous, je ne vous renoncerais point. Et tous les autres disaient de même.

32. Ensuite ils allèrent dans un lieu appelé Gethsémani, où il dit à ses disciples: Demeurez ici, jusqu'à ce que j'aie fait ma prière.

33. Et ayant pris avec lui Pierre, Jacques et Jean, il commença d'être saisi de frayeur et accablé d'ennui.

34. Alors il leur dit: Mon âme est triste jusqu'à la mort. Attendez ici, et veillez.

35. Et s'étant avancé un peu plus loin, il se prosterna contre terre, priant que, s'il était possible, cette heure s'éloignât de lui.

36. Et il disait: Abba (mon Père), tout vous est possible; éloignez de moi ce calice: mais néanmoins que votre volonté s'accomplisse et non pas la mienne.

37. Il revint ensuite vers ses disciples; et les ayant trouvés endormis, il dit à Pierre: Simon, vous dormez? Quoi! vous n'avez pu seulement veiller une heure.

38. Veillez, et priez, afin que vous n'entriez point en tentation. L'esprit est prompt, mais la chair est faible.

39. Il s'en alla pour la seconde fois, et fit sa prière dans les mêmes termes.

40. Et étant revenu il les trouva encore endormis; car leurs yeux étaient appesantis, et ils ne savaient qui lui répondre.

41. Il revint encore pour la troisième fois, et il leur dit: Dormez maintenant, il dit à Pierre: C'est assez; l'heure est venue; le Fils de l'homme va être livré entre les mains des pécheurs.

42. Levez-vous, allons; voici, celui qui doit me livrer est proche.

43. Il parlait encore, lorsque Judas Iscariote, l'un des douze, vint, accompagné d'une grande troupe de gens armés d'épées et de bâtons, envoyés par les princes des prêtres, par les scribes et par les sénateurs.

44. Or celui qui le livrait leur avait donné ce signal: Celui, dit-il, que je baisera, c'est lui; arrêtez-le, et assurez-vous-en.

45. Et dès qu'il fut arrivé, il s'approcha de Jésus, et lui dit: Maître, je vous salue. Et il le baisa.

46. Aussitôt ils mirent la main sur Jésus et se saisirent de lui.

47. Un de ceux qui étaient avec lui, tirant son épée, en frappa un domestique du grand-prêtre, et lui coupa l'oreille.

48. Et Jésus prenant la parole leur dit: Vous êtes venus à moi, comme à un voleur, avec des épées et des bâtons, pour me prendre.

49. J'étais tous les jours parmi vous, enseignant dans le temple, et vous ne m'avez point arrêté. Mais il faut que les Écriteures s'accomplissent.

50. Alors ses disciples s'enfuirent, l'abandonnant tous.

51. Or il y avait un jeune homme qui le suivait, couvert seulement d'un linceul: et ils s'emparèrent de lui.

52. Mais, jetant son linceul, il s'échappa nu de leurs mains.

53. Ils amenèrent Jésus au grand-prêtre, où s'assemblèrent tous les prêtres, les scribes et les sénateurs.

54. Pierre le suivit de loin jusque dans la cour du grand-prêtre, où, s'étant assis auprès du feu avec les domestiques, il se chauffait.

55. Cependant les princes des prêtres et tout le



quærent aduersus Jesum testimonium, ut eum morti traderebant, nec inueniebant.

56. Multi enim testimonium falsum dicebant aduersus eum, et conuentientia testimonia non erant.

57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant aduersus eum, dicentes :

58. Quoniam nos audivimus eum dicentem : Ego dissolvam templum hoc manufactum, et per triduum aliud non manufactum ædificabo.

59. Et non erat conueniens testimonium illorum.

60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens : Non respondes quidquam ad ea que tibi obijciuntur ab his ?

61. Ille autem tacuit, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogavit eum, et dixit ei : Tu es Christus filius Dei benedicti ?

62. Jesus autem dixit illi : Ego sum ; et videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cœli.

63. Summus autem sacerdos, scindens vestimenta sua, ait : Quid adhuc desideramus testes ?

64. Audistis blasphemiam : quid vobis videtur ? Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis.

65. Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cedere, et dicere ei : Prophetiza ; et ministri alapis eum cedebant.

66. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis :

67. Et cum vidisset Petrum calefactum se, aspiciens illum, ait : Et tu cum Jesu Nazareno eras.

68. At ille negavit, dicens : Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit.

69. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus : Quia hic ex illis est.

70. At ille iterum negavit. Et post pusillum, rursus qui astabat, dicebant Petro : Verè ex illis es : nam et Galilæus es.

71. Ille autem cœpit anathematizare, et jurare : Quia nescio hominem istum quem dicitis.

72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Jesus : Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

## COMMENTARIA.

VERS. 1. — ERAT AUTEM PASCHA, solemnitas Judæorum in memoriam exitus de Ægypto. ET AZYMA, pluralis est numeri. Significatur enim panes azymi, quibus tantum vesci licebat septem diebus Paschæ. Et addidit Marcus azyma, ad significandum initium solemnitatis paschalis. Pascha enim vocabatur totum illud tempus septem dierum. POST EBECUM, hoc est, diem Mercurii et diem Jovis illo anno. Significat enim evangelista mane diei Mercurii in quo congregatis summis sacerdotibus apud Caipham, conventum fuit

VERS. 1. — PASCHA ET AZYMA. *Azyma* pluralis est numeri, quemadmodum dicitur *hypercalcia, saturnalia*, unde vertere poterat, *tempus azyorum*, quo abstinebant à fermentatis. DOLO TENERENT, in dolo, id

consilium cherchaient des dépositions contre Jésus pour le faire mourir, et ils n'en trouvaient point :

56. Car plusieurs déposaient faussement contre lui ; mais leurs dépositions ne s'accordaient pas.

57. Mais quelques-uns se levèrent, et portèrent un faux témoignage contre lui, en ces termes :

58. Nous lui avons entendu dire : Je détruirai ce temple bâti par la main des hommes, et j'en rebâtirai un autre en trois jours qui ne sera point fait par la main des hommes.

59. Mais ce témoignage-là même n'était point encore suffisant.

60. Alors le grand-prêtre se levant au milieu de l'assemblée, interrogea Jésus, et lui dit : Vous ne répondez rien à ce que ceux-ci déposent contre vous ?

61. Mais Jésus demeurait dans le silence, et il ne répondit rien. Le grand-prêtre l'interrogea encore, et lui dit : Êtes-vous le Christ, et le Fils du Dieu béni ?

62. Jésus lui répondit : Je le suis. Et vous verrez le Fils de l'homme assis à la droite de la majesté de Dieu et venant sur les nuées du ciel.

63. Aussitôt le grand-prêtre déchirant ses habits, leur dit : Qu'avons-nous encore besoin de témoins ?

64. Vous avez entendu le blasphème ; que vous en semble ? Tous le condamnerent comme étant digne de mort.

65. Alors quelques-uns se mirent à lui cracher au visage ; et lui ayant bandé les yeux, ils lui donnaient des coups de poing, en lui disant : Prophétise. Et les valets lui donnaient des soufflets.

66. Cependant, comme Pierre était en bas dans la cour, une des servantes du grand-prêtre y vint :

67. Et l'ayant vu qui se chauffait, après l'avoir considéré, elle lui dit : Vous étiez aussi avec Jésus de Nazareth.

68. Mais il le nia, en disant : Je ne le connais point, et je ne sais ce que vous dites. Et comme il sortait dans le vestibule, le coq chanta.

69. Mais une servante l'ayant encore aperçue, commença à dire à ceux qui étaient présents : Celui-ci est de ces gens-là.

70. Il le nia pour la seconde fois. Et peu de temps après, ceux qui étaient présents, dirent à Pierre : Vous êtes assurément de ces gens-là, car vous êtes aussi de Galilée.

71. Il se mit alors à faire des imprécations, et à dire en jurant : Je ne connais point cet homme dont vous me parlez.

72. Et aussitôt le coq chanta pour la seconde fois, et Pierre se ressouvint de la parole que Jésus lui avait dite : Avant que le coq ait chanté deux fois, vous ne renoncerez trois fois. Et il se mit à pleurer.

cum Judæi proditoro. ET QUÆREBANT SUMMI SACERDOTES ET SCRIBÆ QUOMODO EUM DOLO TENERENT ET OCCIDERENT. Non solum conferebant de modo, sed quærebant modum quo dolose Jesum comprehenderent et occiderent ; non enim audebant vim manifestam illi inferre palam.

VERS. 2. — NON IN DIE FESTO, pro, in festivitate. Significatur enim respectus non solum ad primum diem paschæ festivum, sed ad ipsam festivitatem pascalem. NE FORTE TENUITUS FERRET IN POPULO, pro,

est, per dolum captum sive comprehensum occiderent. In enim prepositio pro per usurpatur Hebræis.

VERS. 2. — DICEBANT ENIM, dicebant autem, quantum id minimè ferret.

fat populi. Timebant enim ne populus tumultuaretur contra ipsos, si vim publicè in Christum intulissent.

VERS. 5. — ALABASTRUM UNGUENTI NARDI SPICATI, pro, pistici, vel ut alii volunt pistice femini generis. Sed nisi textus Græcus compellat, melius legitur neutri generis, quoniam quadrat ut referatur ad unguentum ; et sit sensus quòd unguentum erat pisticum (hoc est fidele) ac pretiosum. Minus autem consonat quòd nardus fuerit pistica, hoc est, fidelis ; non enim adulterina timebat herba nardi, sed timebat adulterium unguentum nardi. ET FRACTO ALABASTRO, hoc est, aperta pixide alabastrum. EFFRUIT SUPER CAPUT EIUS. Commemorat Marcus unguentum effusum super caput Jesu in Bethaniam sabbato precedenti, ad insinuandam rationem quæ motus fuit Judas ad vendendum Jesum summis sacerdotibus ; propterea enim hic hoc commemorat ut denotet diem conditionis fuisse biduo ante pascha, et continet historiam, subjungendo aditum Judæ ad summos sacerdotes congregatos, descriptis querere modum quo dolose comprehenderent Jesum.

VERS. 4. — INTRA SEMETIPSOS, pro, apud sese. Significatur enim quòd non corde tantum, sed ore colloquebantur inter se.

VERS. 5. — ET FREMEBANT IN EAM. Non audebant fremere in Jesum conscientiam inò admittentem, cum tamen verba et Jesum et mulierem experirent, ut ipse concurrentes ad perditionem illius unguenti pretiosi.

VERS. 6. — BONUM OPUS OPERATA EST IN ME. Discipuli fremebant in mulierem tanquam operatam opus

VERS. 5. — NARDI SPICATI. Pistice legendum, quòd nardus sit femini generis. Laurentius existimat pisticum vocari, probatam et spectatam, arguens dicitur Augustinum, qui putat à loco dictum. Alius autem ad fidem christianam, quòd Græcè πικτή; dicitur fides. Interpres veritè spicatum, eò quòd nardi genus quoddam vocetur spica, sive spicam nardi. Theophylactus Græcus interpres, licet recentior, assignit utrum pistica dicitur species nardi ejus cognominis, an probata, velut germana, nullà arte vitata.

At Dioscorides complura nardorum genera commemorans, quibus cognominia sunt à locis addita, pistice nullo mentionem fecit neque Plinius. Is, cujus existant in Marcum Commentaria Hieronymi nomine, sed falso, bellè et expedite scilicet interpretatur pisticum, hoc est, mysticam. Hugo Carrensis interpretatur unguentum mixtum, quòd non solum è foliis ac radicibus, verum etiam è speciebus nardi confectum sit, russi verò non longè optimum sit quòd è foliis conficitur. Plinius enim, libro 12, cap. 12, tradit folium nardi in unguentis tenere principatum. Quo loco licet bis plura de generibus nardi discere, si cui vacet. Inibi fit mentio pseudonardi passim nascentis ; hanc herbam esse puto quam vulgò dicimus lavendulam, crassiore, ut inquit, atque latiore folio, et colore languido in candidum urgente. Veram autem nardum depingit his verbis : Frutex est gravi, et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique quamvis pingui, situm resolente ut cypri, aspero sapore, folio parvo densoque. Cacti frutex, an parvula arbuscula.

malum, ut que consumeret quasi delitidando unum pauperem, quòd multis erat tribuendum pauperibus. Et propterea Jesus excusat illam, asserendo quòd bonum opus operata est erga me.

VERS. 7. — SEMPER PAUPERES HABETIS VOBISCUM, ME AUTEM NON SEMPER HABETIS. Hanc rationem bene pondera ; quia hinc docetur, in raris posse multo sumptu uti absque remorsu conscientie quòd melius fuisset dare pauperibus. Et hoc directè dixit contra rationem eorum de utilitate pauperum.

VERS. 8. — QUOD HABUIT HE EC FRUIT. Prius dixit opus fuisse bonum ; modò dicit intentionem fuisse bonam, utpote religiosam, inò probat fuisse opus bonum ; nam non ad delicias corporis mei, sed velut corpori sepeliendo adhibuit hoc unguentum ; constat enim quòd cadaveri non adhibetur unguentum ad delicias. Et dixit hoc tum ad declarandum tam mulieris summum animum, quòd neutrius animus erat ad delicias. Sed illa non dubitabat adhibere unguentum homini divino, merenti hoc et longè majora, utpote vero Messia, alieno ab omni sensualitate sicut corpus sepeliendum ; et ipse utebatur hinc unctioe sine omni sensualitate, sicut cadaver quòd ungitur ut sepeliatur. Verba siquidem illa, ad quid perditio hæc, tam aduersus mulierem quam aduersus Jesum suscipiendam in corpore proprio tale unctioem precedebant, quamvis non audeant fremere in magistrum, sed in illum. Tum ad declarandum quòd quemadmodum opus bonum ac consuetum apud Judæos est adhibere unguenta pretiosa corporibus sepeliendis, et nullus dicit, ad quid perditio hæc, etiam, ita opus bonum fecit hæc mulier, unguendo me vivum et officio

enim quam depravatæ Græci Latinorum nomina usurpant. De alabastris lapide meminit idem, lib. 36, c. 7. Cùm enim proximo capite meminisset onychis, ita proseguit : Hunc alioqui lapidem alabastrum vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optimè ea incorrupta servare dicuntur. Hæc consentiunt eum eò quòd scribit Horatius in Odis, Nardi purus opus dicitur caelum.

Beda refert de nardo et alabastro ex his duobus Philii locis, quos indicavi, mutatis aliquot verbis, mirè dissimulans auctorem, quasi Plinius sit auctor pudentis, præsertim cùm de rebus naturalibus agit. Quamquam fieri potest, ut Beda Plinium in spatio marginis annotarit, quemadmodum in præfatione testatur se annotasse titulos eorum, è quibus hæseant que referret. Verum his omisit scribamur inertia. Quòd idem factum est in Commentariis ; quos edidit in Evangelium Lucae, cùm ipse lectorem aut scribam obscuret, ne has nomenclaturas omittent. Cantius fecit Thomas Aquinas, qui in Catena sub titulos auctorum ipsi contextui admisit. Ex Catena videtur et Theophylactus id temporis fuisse versus, adeò conveniunt que illic referuntur nomini Theophylacti. Quin et illud mirandum, cùm pleraque Græcorum monumenta tum in sacris literis tum in philosophicis appareat tum fuisse versus, sic inersisse, ut nusquam essent. Hic casu factum videri vix potest.

VERS. 8. — UT QUID, ad quid. VERS. 8. — PREVENT UNGERE CORPUS MEUM. Non est veritas, quòd est quocumque illud ungeret, sed veritas, quòd propriè est unguentis et odoramentis ungeret.



ac religioso animo quo me sepeliendum iuxisset. Ut taceam quod forte mulier hæc, audita proxima Christi morte, dubitans quòd non posset sepeliendo corpori officium exhibere unctionis (sicut de facto evenit) prevenit ungere ipsum vivum velut sepeliendum.

VERS. 9. — NARRABITUR IN MEMORIA EJUS. Non sat fuit Jesu declarare quòd mulieris opus bonum, quòd intentio bona fuit, sed declaravit quòd tam laudabiliter fecit ut in toto mundo in memoriam illius commemorandum sit hoc quod fecit. Et quia hoc Ecclesia commemorat in laudem Mariæ Magdalene, habes hinc argumentum, quòd Maria Magdalena est illam quæ est Maria soror Lazari, de qua textus iste loquitur.

VERS. 10. — ET JUDAS SCARIOTES, pro, *Iscaiotis*; nomen enim creditur patrium. Ut PRODERET, pro, *traderet eum illis*. Reditur ad ordinem historiae narrando aditum Judæ ad summos sacerdotes, proculbi congregatos in atrio Caiaphæ.

VERS. 12. — ET PRIMO DIE AZYMORUM. Appellat Marcus diem Jovis in quo post solis occasum incipit solemnitas paschalis, primum diem azymorum. Quæ appellatio non fuisset usquequæ vera, nisi adjunctum fuisset QUANDO PASCHA IMMOLABANT; hæc enim adjunctio explicat quòd non loquitur de primo die azymorum absolute more Hebraico; quoniam primus dierum azymorum absolute erat dies sequens, incipiens tamen ab occasu solis diei Jovis, sed loquitur de primo die azymorum quoad vesperam illius diei in qua pascha immolabant. Et usus est hoc modo loquendi, quia cœna quæ fit in primâ nocte parte appellatur cœna illius diei qui finitus est, immolatio scilicet paschæ erat cœna agni paschalis. *Pascha immolabant*, proculdubio Judæi: contra quoscumque dogmatizantes Jesum prævenisse diem quo Judæi immolabant pascha.

VERS. 13. — LAGENAM AQVÆ FAVULANS. LAGEDA vas est ficile commune aquæ et vini; sed in proposito erat aquæ.

VERS. 9. — IN MEMORIA EJUS, in monumentum ejus, subaudi *mulieris*. Magis congruebat *ipsis*. Porro verbum Græcum non simpliciter significat memoriam, sed pignus aliquod aut monumentum quòd amicum apud amicum relinquit, quòd illum sui commemoret. Unde non inepte vertisset, in monumentum *ipsis*.

VERS. 13. — LAGENAM, Græcè, *vas ficile*, sive aqualem ficilem, nisi quòd dure *hydris* sive *aquati additæ* aquæ. Mollis erit si dicas *aquæ plenam*; nam *aqualis* est etiam vacua.

VERS. 14. — UBI EST REFECTIO. Laurentius mavult *diversorium*, ut veritè apud Lucam, quanquam utrumque vox Græca significat.

VERS. 15. — COENACULUM: *triduum* intelligit, sed lectis stratis, in quibus olim discubebatur. Dicitur est autem Græci *ἀνομήν*, quòd subductus sit à solo, quòd veteres in superiore adium parte conitarent. STRATUM. Post hoc in Græcis codicibus additur, *paratum*, sed aliunde, ni fallor, hæc transcriptum.

VERS. 19. — NUMQUID EGO. Græci sic habent: *Numquid ego? et alius: Numquid ego?* At mihi sanè videtur hoc esse interpretamentum quopiam adjectum. Nam tum semel dixisset, *singularim*, quid erat necesse

VERS. 14. — MAGISTER DIXIT: UBI EST REFECTIO MEA, pro, *diversorium*, et superfluit *mea*; ubi PASCHA CUM DISCIPULIS MEIS MANDECEM? Adverbum ubi, manifestat quòd non refectio, sed locus quærebatur.

VERS. 15. — COENACULUM GRANDE STRATUM; deest, *paratum*. Significatur enim locus non nudus, sed cum opportuna suppellectili; ita quòd non deerat nisi parare cibos.

VERS. 19. — ET DICERE EI SINGULARIM: NUMQUID EGO? Deest, *et alius numquid ego?*

VERS. 20. — QUI AIT ILLIS: UNUS EX DUODECIM. Soli duodecim leguntur ibi interfuisse, et idè non ad distinguendum, sed ad exaggerandum crimen ex beneficio electionis ad apostolatium repetit, *unus de duodecim*. Qui INTINGIT MANUM MECUM IN CATINO. Superfluit *manum*. Prius dixerat sermonem communem omnibus duodecim; modò restringit sermonem ad eos cum quibus communis erat ei catinus. Et determinans actionem socialem in mensâ, determinat quòd est unus sedentium propè ipsum Jesum. Cùm enim unum catinum aceti, in quo intingebantur lactuce agrestis, non commune fuerit tredecim comedentibus simul, sed rationi consentaneum sit duo aut tria catina fuisse, singula scilicet inter quatuor aut sex, propterea Jesus catinum commune sibi et quatuor aut sex aliis demonstrat dicendo, *qui intingit mecum*, ac per hoc descendit ad magis specialia, non tamen ad individuum. Dixi catinum aceti cum lactucis agrestibus, quia agnus erat assus, nec locum in eo habet intinctio; et in lege mandabatur manducari agnum cum lactucis agrestibus.

VERS. 21. — FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT SICUT SCRIPTUM EST. Occurrit tacite objectioni: Si scis te tradendum, cur non evitas provisionem? Respondet quia volo implere Scripturas. VE AUTEM HOMINI ILLI PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR, pro, *traditur*. Excludit excusationem proditoris implentis Scripturas; ne quisquam putaret quòd sicut ipse Jesus benè facit eundo sicut scriptum est de ipso, ita Judas excusetur

addere, et alius, et deinde alius? Præsertim cùm Marcus nihil aliud ferè scripserit, quam Matthæi compendium.

VERS. 20. — QUI INTINGIT MANUM. *Manum* interpres addidit de suo. Atque sic habent antiquissimi codices, quanquam in Matthæo erat, *qui intinxit*. Nec hic necesse est accipi exactè temporis rationem. Non enim hoc expressit, quid tum ageret Judas, sed his verbis indicavit ad quantum familiaritatem admissus esset, qui ex eadem patella cum Christo pederet intinctum. Si, illo intingente manum, dixisset: *Qui intingit mecum, hic me prodet*, indubitatum ac manifestum fuisset signum. Nunc autem voluit etiam locum dare penitentiae Judæ. Et tamen propius argumentum dixit, indicans illum non solum adesse in convivio, verum etiam in eadem patinâ, in idem jus immergere manum, quod est intima familiaritas. Quomodo enim sanotavit et Origenes, homilia 55, sit exaggerata insignis Judæ malitia quoniam ne mensæ quidem communis familiaritas, quæ solet ethnicis quoque haberi sacra, à destinato facinore retraheret.

VERS. 21. — FILIUS HOMINIS TRADETUR. Græcè, *traditur*, præsentis temporis, sed usurpatum vice futuri,

faciendo sicut scriptum est de illo; propterea enim ait: *Vae homini illi per quem traditur*. BONUM ERAT ET SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE, quia mortuus in utero matris incurrisset solam penam damni, cum incurrisset infantibus in limbo: modò autem incurret etiam penam sensûs et talem ac tantam in inferno.

VERS. 22. — ET MANUCANTIBUS ILLIS. Inter comedendum itaque sacramenta Eucharistiæ celebrantur, tum ad tollendum errorem quo Eucharistia negatur non jejuniis, tum ad instruendum temperantiam cœne talem debere esse ut sacramentis etiam conantes, imò in fine cœnæ (ut alii evangelistæ testantur) sinus idonei. ACCEPTI JESUS PANEM ET BENEDICENS benedictione laudis, non benedictione consecrationis, ut patet ex eo quòd tam Lucas quam Paulus primæ ad Corinth. 11. loco benedictionis ponit gratiarum actionem (quæ est benedictio laudis) ante fractionem. SUMITE, et in Matthæo: ACCIPITE ET COMEDITE. Hinc habetur Eucharistiam non esse tribuendam infantibus, quibus non potest dici: *Accipite, comedite*. Sicut enim quia Dominus dixit: *Nisi quis natus fuerit demò ex aquâ et Spiritu*, negatur baptismus infantibus in materno utero, quia non potest demò nasci qui non est natus, ita dicente Domino in communione Eucharistiæ: *Accipite, comedite*, negatur Eucharistia illis qui adhuc non possunt accipere, qui adhuc non possunt comedere. Adverte hic quòd sicut Ecclesia laudabiliter pro reverentiâ Eucharistiæ non utitur Eucharistiæ cibo nisi jejunâ (excepto extremae agri-tudinis articulo), licet Dominus inter coenandum communicaverit discipulos, ita laudabiliter pro reverentiâ Eucharistiæ ab isto modo manducandi scilicet: *Accipite, comedite*, ut non nisi sacris manibus tangatur Eucharistia. Verùm ad imitationem Christi communicari tali modo in articulo necessitatis, non esset inconveniens: sicut etiam non jejunos (ut dictum est) in articulo necessitatis communicamus. Eset autem necessitatis articulus, si tempore epidemici non haberetur sacerdos communicans more Ecclesie solito, sed haberetur sacerdos qui propè offerret Eucharistiam: et locando super preparato loco diceret communicantibus propè expectantibus et adorantibus: *Accipite, comedite*, possent enim reverenter accipere et comedere, sicut fecerunt Christi discipuli, qui acciperent à Jesu non manu ad manum sed ex mensâ, cum sederent multi in tantâ distantia ut manus Jesu manibus eorum non posset jungi. Crediderim ergo quòd sicut unum calicem communem omnibus tradidit, ita in unâ patinâ panem in duodecim buccellas fractum manibus propriis tradiderit, et quòd hinc Ecclesia usum patinarum apostolicæ traditione accepit. Ita quòd sicut calicem unum discipulis dedit

Sunt qui moveant scrupulum de verbo *trado*, cui non putant esse locum, nisi cum res in manum datur, aut posteris traditur, cùm *prodere* sit nonnunquam *indicare*, nonnunquam *deserere*, aliquoties in *manum dare*, et in malam partem.

VERS. 22. — ET BENEDICENS FREGIT, cùm bene-

aliis, ita patinam eum panem sancto propinquiores Jesu remolioribus successivè porrexerunt. Hoc, non dicit, hic, id est, in hoc loco, sed dicit hoc, quod est pronomen demonstrativum substantiæ. Et est propissimus non metaphoricus sermo, ut hæretici interpretantur. Demonstratur autem per pronomen hoc, non panis nec corpus Christi, sed substantia sine qualitate, id est, non demonstrando certæ speciè naturam; pronominis enim officium est monstrare substantiam sine qualitate. Est itaque propissimus et verissimus sensus hoc, id est, hæc substantia, demonstrando id quòd habebat in manibus. Est, non apparet, non significat, sed est. CORPUS MEUM, non corpus panis. Ubi scito quòd sermo iste dominicus est non solum enuntiativus veritatis (verissimum enim est quòd hæc substantia est corpus Christi), sed est etiam factivus veritatis significatæ; facti enim quòd enuntiat. Et propterea pronomen hoc non demonstrat panem neque corpus Christi, sed hæc substantiam. Nam veritati nuntiatæ repugnat demonstratio panis; falsum est enim quòd panis est corpus Christi. Efficentia autem repugnat demonstratio corporis Christi; falsum est enim quòd efficiatur quòd corpus meum est corpus meum; nulla siquidem est opus efficentiæ ad hoc ut corpus meum sit corpus meum; ut clarè patet. Sed tam veritati enuntiativæ quam efficentiæ quadat demonstratio substantiæ, non demonstrando specialem naturam; quia et verum est quòd hæc substantia, non hoc accidens, est corpus meum; et verum est quòd fit, quòd hæc substantia est corpus meum; hoc est enim quòd fit per hunc sermonem. Unde apparet non esse cõ Ecclesia adinventam transsubstantiationem panis in corpus Christi, ut hæretici fingunt; sed Ecclesia à veritate per hæc Domini propè intellecta verba significatæ, cogitur ad confitendum efficiantiam; non enim aliter verificatur nunc et non prius, *hoc est corpus meum*; nisi quia nunc et non prius factum est ut hoc sit corpus meum. Ex utroque autem, scilicet veritate significatæ et effectæ, cogitur ad confitendum transsubstantiationem panis in corpus Christi; neque enim aliter fieri potuit quòd hæc substantia sit corpus Christi quam per transsubstantiationem; nam si transsubstantiationem non intervenit, non verificatur quòd hoc demonstratum quando Christus profert pronomen hoc, id est, illam substantiam quam pronomen demonstrat in sui prolatione, sit corpus Christi; sed illa substantia quæ tunc demonstratur, si qualis est tunc remanet in fine consecrationis, non est corpus Christi, sed est panis: si annihilatur, nec est panis nec est corpus Christi, sed est nihil. Omnes itaque hæretici excludunt hæc verba, *hoc est corpus meum*, secundùm proprietatem sermonis intellecta. At si verbis propriis, si proprietate sermonis non habetur veritas fidei, ruit

*dixisset, fregit*, non enim simul benedixit ac fregit. Et *benedicere* non est pingere gestu mandis signum crucis, sed laudes Deo canere, et verba hinc omnis dicere. SUMITE, hoc est, Græci addunt: *Sumite, edite*, quemadmodum erat in Matthæo.

VERS. 24. — QUI PRO MULTIS EFFUNDITUR; qui vro



tota fides Trinitatis, ruit universa certitudo sacrae Scripturae.

Vers. 25. — ET ACCEPTO CALICE. Interpres possuit speciem pro genere; nam in Graeco non habetur calix, sed poculum. Biberent. Hinc apparet quod nec sanguis Christi infundendus est in eo infantium qui bibere adhuc nequeunt, sed sugere.

Vers. 24. — SANGUIS MEUS NOVI TESTAMENTI. Cum testamentum dispositio sit hereditatis, dicitur sanguis Christi novi Testamenti, ad differentiam sanguinis in veteri lege aspersi, Exod. c. 24. Ille enim ad firmandum pactum inter Deum et populum accepturum terram promissionis felicitatemque terrenarum opum; hic autem dispositio est hereditatis et haereditum coelestis regni; et propterea appellatur novum Testamentum. Sanguis namque Christi est effector novae, antea non habitae, et quae nunquam veterascit, dispositionis haereditum et hereditatis regni coelestis. Solum enim illi haereditas sunt coelestis regni, qui Christi sanguinis ablutione sunt ad illud asciti. Qui pro multis effunderet, pro, effunditur. Tempus siquidem passionis multis effunditur. Jam enim hoc representabat, quod paulo post esset futurum. Qui tantopere asseverant, quibus verbis Christus consecraverit, cum id nusquam expresso legatur; hanc amonitionem locum, quo res hinc narratur, quasi Christus poculum porrexerit, deinde ubi bibissent, tum demum dixerit: Hic est calix, etc. Sic enim habent verba evangelistae: Et accepto calice gratias agens, dedit eis; et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus, etc. Quamquam haec in re nolim esse perversè contentiosus, cum locus excusari possit per figuram prophetiam.

Vers. 25. — QUIA IAM. Jam posuit pro posthac, nec male quamquam obscurus. De hoc gemine. Graeca vox verbi potest fieri, sive facta. Et, hoc, pro nomine, nec additur in Graecis exemplaribus, nec in antiqvis Latinis, ut sit sensus, illum nullum vinum postea gustaturum. Unde et in cruce vinum myrrham adnotum ori rejecit; nisi quod articulus nonnullum habet emphasim.

Vers. 26. — ET HYMNO DICTO, postquam dixissent laudes, ut intelligas ab omnibus decantatis laudes.

Vers. 27. — PERCUTIAM PASTOREM. Vaticinium est apud Zachariam prophetam, capite 5. Convenit autem editio Septuaginta cum Hebraica veritate, nisi quod pro eo quod Hieronymus vertit, super terram adhaerentem mihi, Septuaginta verterint, super terram civem ejus. Id Hieronymus accidisse putat ambiguitate unius elementis terrae, quod non discrepat à iud, nisi solâ magnitudine: et si iud legatur, meum significat, si terrae, ejus. Septuaginta verterunt hoc modo, Παράγει τὴν πόλιν, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα. Ex πάστορος Evangelista fecit πάστορ, et ex διασκορπισθήσονται fecit διασκορπισθήσονται. Praeterea quod illic dictum est sub persona prophetae rogantis ut Deus percutiat pastorem, evangelista accommodavit ad personam ipsius Dei. Id enim profectus Hieronymus libro de optimo genere interpretandi ad Pammachium; atque eadem ferè repetit, enarrans hunc prophetae locum. Atqui haec sanè in re, aut ego prorsus allicuior, aut lapsus est Hieronymus: quem ut fateor virum fuisse summâ doctrinâ, pari eloquentiâ, incomparabili sanctimonîâ, ita hominem fuisse non possum diffidere. Etiam si quis attentius expendat eum prophetae locum, is comperit, nihil esse necesse, imò nimis dure hæc ad prophetae personam accommodari. Quod quò magis perspicuum mutetur. Cum enim constet priorem partem vaticinii: Frange, suscitare super pastorem meum, et super terram adhaerentem mihi, dicit Dominus exercituum. Hæc certam laudem est dici

ejus jam incooperat. Sciebat enim quid tunc fiebat à Juda et Iudeis ad effundendum ejus sanguinem. Ut omnibus quantum ad sufficiens: sed pro multis tantum quantum ad effectum remissionem peccatorum.

Vers. 25. — ILLUD BIBAM NOVUM, hoc est, novo modo; nam nunc bibo indigens alimentis; tunc autem bibam impassibilis, non indigens cibo aut potu, Is regno Dei. Statum immortalitatis etiam corporalis quem resurgendo adeptus est, vocat regnum Dei, quia totaliter in illo regnat Deus; nihil est ibi inobediencie, nihil passibilitatis, nulla indigentia. Et intendit per hoc, quod non erat amplius habiturus vinum donec resurgeret à mortuis, et manducaturus et bibiturus tunc cum discipulis, ut rei probavit eventus.

Vers. 26. — ET HYMNO DICTO. Interpres impersonaliter transtulit, quod tamen in Graeco attribuitur pluribus, dicendo, cum dixissent laudes, ut intelligamus non solum Jesum, sed discipulos quoque hymnum dixisse.

Vers. 27. — ET AIT JESUS; adhuc sedentibus Jesu sub persona Dei, cum addiderit dicit Dominus exercituum. Ac mox sequitur: Percute pastorem, et dispergentur oves. Hæc vocantur sunt Dei verba alloquens gladium suum. Quod si quis velit aliò torquere, certè quod sequitur non sinit: Et convertent manum meam ad parvulos. Atque adeò reclamat evidentius, quod continenter adjungitur: Et erunt in omni terra, dicit Dominus. Hunc quoque locum magis tragediis calumnias est quidam, qui si tam esset ad docendum quæ recta sunt instructus, quam videtur animatus ad calumniandum aliena, dignus esset qui inter celebres scripturam annumeraretur. Cum nemo plus tribuat Hieronymo, cum illud in me criminali sit quam, libris etiam editis, quod Hieronymum Augustino, aliqui cum somno, præterierint; hic me clamant mihi Hieronymum unum ex omnibus deligisse, quicum monomachiam suscipere, et cani frigidum Hieronymi encomium, quasi non ante sit à me majore spiritu laudatus. Quamquam hoc ipsum laudis, quod hic tribuit Hieronymo, mutatus videtur ex meis scriptis. Et hos tumultus citi homo irubulentus, quod in re minime periculosa disenserat ab Hieronymo, cum summâ tamen honoris præfatione, præsertim cum ipse Hieronymus sibi parum constet. Ego sacrilegus, qui Hieronymum dixerim hominem esse. Quid autem dici potest clientius? Et actum erat de honore Hieronymi, ni lapis iste viri patricium tanto spiritu suscepisset. Sed ut, ommissa cavillâ, rem lectori paucis aperiamus, in libello de optimo genere interpretandi, cum hoc ageret ex professo Hieronymus, ut ostenderet quædam apud Hebræos discrepare ab interpretatione Septuaginta, aut apostolorum citationibus, adduxit et hunc Zachariae locum, sic distinguens personas, ut argumenti quod insituerat tunc, congruebat. Cæterum in Contentariis, quibus locum hunc evangelistæ enarrat, sic temperat sententiam, ut in quod in libello de optimo genere interpretandi scriperat, propemodum recantare videatur: Hoc, inquit, alius veritas in Zachariâ propheta scriptum est, et, ni fallor, ex persona Prophetae ad Deum dicitur: Percute pastorem. Porro quod hunc sensum confirmat consensus Psalmi sexagesimi: Quoniam quem tu percussisti, percussisti sunt; ut demum hoc sensisse Psalmodiographum, quod interpretatur Hieronymus, hanc cogit tamen, ut persona loquens mutetur. Cum enim constet priorem partem vaticinii: Frange, suscitare super pastorem meum, pertinere ad Deum Patrem, si quid mox sequitur ad eundem referatur: Percute pastorem, etc., tamen idem

et discipulis ante profectum. Oves. Hinc apparet quod Judas non erat ibi; ipse enim non fuit scandalum passus nocte illâ, sed fecit scandalum omnibus. SCANDALIZABIMINI IN ME, cessabitibus vel impingendo in me patienter; videndo enim me capi, ligari, etc., timebitis fugietisque à me sicut ab offendiculo, ne cadatis, ne incidatis in manus capientium. SCRIPTUM, est, Zach., 15: PERCUTIAM PASTOREM. Si miraris evangelistam mutasse verbum prophetae dicentis, percute, scito evangelistam declarasse hæc mutatione prophetam, nam clarè explicat percussorem Pastoris esse actionem Dei; quod non clarè significatur, ubi Deum alloquitur fræeam seu gladium, præcipiendo, percute Pastorem. In idem siquidem redditur, Deum percussurum esse Pastorem, et Deum præcipere gladio Judeorum ut percutiat Pastorem Jesum; ad litteram namque fræeam seu gladium præsidis percussit Jesum; et cum gladiis venerunt ministri justitiæ ad capiendum eum.

Vers. 28. — POSTQUAM RESURREXERO. Ne dispersi disperant, et pro eo quod fugerunt putent se non redintegrandos ad Jesu Christi gratiam et regnum, promittit post suam resurrectionem venturum ad illos. PRÆCEDAM VOS IN GALILÆAM. Magna consolatio: antequam vos fugientes redeatis in Galilæam, vestram patriam, ad vestras domos, ego ibi illuc videndus à vobis.

Vers. 50. — PRIUSQUAM GALLUS VOCEM BIS DEDERIT, TER ME ES NEGATURUS. Solus Marcus numerum vocis galli explicavit: quia solus refert prima Jesu verba; alii autem evangelistæ posterius dicta. Ità quod Jesu

existi sensus, Christum à Patre fuisse percussum, qui suo gladio mandavit ut percuteret. Percutit enim qui percutiendum tradit. Cæterum Hieronymus enarrans ipsam prophetiam magis etiam à seipso dissonat, et accommodat totam orationem Patri. Quod ut magis perspicuum sit, ipsius verba subscribam: Nec putandum est de altero loco assumptum testimonium, quia in Evangelio Deus à se pastorem dicit esse percussum, et in presenti loco gladio atque mucroni legitur imperatum: Percute pastorem, et dispergentur oves. Haetenus Hieronymus. Vides palam Patris imperantis mucroni suo vocem esse: Percute pastorem, non autem verba Prophetae obsecrantis. Vides nullam esse mentionem ejus rei, quam posuerat in libello de optimo genere interpretandi; cum hic maxime temporarium fuerit hoc inculcare. Quid igitur dissonat in evangelistâ? Verba dissonant, res eadem est. Quisquis enim loquitur gladio suo, Percute, significat se mox velle percutere, et ideo evangelistæ verbis ommissis sensum expressit, Percutiam pastorem. Quin et pronomen omisit, cum in propheta sit, super pastorem meum. Quod ipsum etiam invitat, ut sermonem Patri positus accommodetur. Summum enim vocat unicum illum se dignum; cum alii alii sint pastores, quorum nonnulli tales sunt, ut illis percussis melius habeat grex. Sed exultat calumniator, docens nos personas in litteris divinis aliquando mutari subito. Nihil erat necesse, ut hoc ab isto diceremus, quod toties in libris nostris testatis sumus. Verim hic nihil cogebat mutare personam. Et apparet Hieronymum suæ sententiæ permittisse. Atque hic est doctor iste egregius, cui, omnibus rebus instructus, accessit ad tractandas sacras litteras, quæ ego heri aut multo tertius cepi attingere; cum ante annos viginthi scriperim Enchiridion, et in hoc opere tumultuario, quod Inchiari non possum, plura citem ex diversis

præius dixit Petro, antequam gallus cantet bis, negabis me ter; deinde Petro nimis sibi arrogante constantiam, Jesus pejora prænuñtiavit, dicens, antequam gallus cantet, negabis me ter, quod tres alii evangelistæ retulerunt tantum ultimam conclusionem prædictam.

Vers. 31. — AT ILLE AMPLIUS LOQUEBATUR, pro, ex abundantia dicebat, et si, pro, imò si, oportuerit me sinti; superfluit simul, comiori tibi; hoc est, quod ex abundantia dicebat, imò si oportuerit me mori tecum.

Vers. 35. — ET COEPIT PAVERE ET TREDERE, pro, cepit expavescere et granit angere. Cruciatu propensionis hic incipit à duabus passionibus, timoris scilicet, et tristitiæ tam vehementis ut animus angere. Collegit siquidem Jesus coram interno suo aspectu (tum intellectus ut rationis inferioris officio exeret; hoc est, ut consideratis res has inferiores, tum cogitativæ et phantasie) penas quas passurus erat. Et propterea causabatur expavescentia quædam talium tantorumque imminutionum malorum; et tristitiâ angustans animum tantum impotentem evadere; nulla enim non redundabat consolatio ex ratione superiori. Et similiter vultu istarum passionum perturbabat rationem: non reddebatur siquidem Jesus attonitus ex his, quoniam unicuique virium ejus permittebatur exsequi suum officium. In potestate Jesu significatur fuisse tempus et propensionem tristitiæ; cum narratur quod non prius coram omnibus discipulis, sed coram tribus cepit contristari. Et verè voluntarium fuit in Jesu tristari, sicut et mori. Tristitiâ in Jesu intellige ve-

aculoribus, quomodo operis ratio postulet; ipse tantum in his quæ à nobis citantur obambulet, venas quod ardeat. Ac ne hoc quidem, quamquam non tumultuaret, sed per otium agit, illi feliciter succedit. Sed ut missum faciam hunc lapidem, arbitror Hieronymum hæc in parte aequiore esse suo Antimacho, quam tali Symmacho.

Vers. 50. — VOCEM BIS DEDERIT. Quod erat acceptus in Mattheo, Marcus expedivit dixit, ut nisi referatur ad cantum galli. Noctem enim veteres sic dividebant, occidente sole dicebatur vespere, et hoc tempore prima fax, deinde concubia, et interim, quod noctis est medium. Mox incitatio noctis, deinde gallicantus, inde concitium, cum et galli conticescant, et homines etiam in quietem. Post hæc ditaculum, quo raret nocte tenebræ. Deinde mane clarum. Ita Juvenalis: Quod tamen ad galli cantum facit ille secundum, Proximus ante diem caupo sciet, etc.

Vers. 31. — AT ILLE AMPLIUS LOQUEBATUR. Ô ðè τὴ περὶ τὸν γὰρ μάλιστ. Rursus conduplicat comparativum, exprime volens vehementem asseverationem Petri. Nisi mavis μάλιστ distinctionem senovere à superioribus, et amovere his quæ consequuntur, quin si me oporteat, etc. Ac mox conduplicata negatio, non caret emphasi constantis asseverationis, quasi dicas, haud unquam.

Vers. 32. — IN PREDIUM, quod alius verit agrum, alius villam, significat autem locum. Cæterum Gethsemonie locus est, ad radices montis Oliveti. De quo adnotatum in Mattheo.

Vers. 33. — PAVERE ET TREDERE, expavescere et anxia esse. Est enim postioris hoc impotentem angere animo, et supra modum angere; cuiusmodi affectio corripit hominem primo objectu magni discriminis, ut abundantius non sit apud se.



ram tristitiam internam tam in voluntate quam in appetitu sensitivo, sed non prævenientem neque impediendam rationem rectam. Fuit enim verus homo, passibilis non solum secundum corpus, sed etiam secundum animam quoad fuit viator, quamvis fuerit etiam simul comprehensor secundum superiorem animæ partem. In Jesu, sicut tristitia non impediendæ rationem, ita è converso ratio non mitigabat tristitiam; sed (ut in theologia speculativa docetur) unicuique virium permissum est quod suum erat, et propterea in Jesu fuit maxima tristitia, propterea scribitur quod graviter angebatur. Quod ut plenius intelligas, scito Dominum Jesum subisse voluntariè non solum cruciatum corporalis passionis in flagellis, cruce et morte, sed etiam cruciatum internæ propensionis. Voluntariè enim proposuit ante internos oculos quæ, qualia, quanta, à quibus, qualiter, etc., passurus tunc erat, et cum hæc cogitata et proposita, sint contraria appetitui naturali tam voluntatis humanæ quam appetitui sensitivi hominis, sequebatur tristitia magna et quædam animi constrictio inter tot prementia mala, quam, ut dictum est, non sublebat ratio ad Deum spectans, sicut in aliis sanctis et martyribus sublebat.

VERS. 54. — AIT ILLIS: TRISTIS EST ANIMA MEA. Quod intus sentit, sermone manifestat, ut ipso teste cognoscamus quod verè habuit animam passibilem, quod utitur animo non stotico, sed passibile. USQUE AD MORTEM. Intensivè propter magnitudinem tristitiæ, et extensivè, quia sicut continuè usque ad horam mortis passus est in corpore, ita continuè tristatus est in animo. Et hic sensus apparet literalis. Ac si apertius dixisset: Ex nunc usque ad mortem meam tristis est anima mea. SUSTINETE, pro, manete, hic et vigilate. Octo discipulis dixerat: Sedete; istis tribus tanquam magis familiaribus præcepit ut vigilant seculo, proculdubio orationi vacando.

VERS. 55. — ET CUM PROCESSISSET PAULULUM. Etiam ab istis se oraturum separavit. PROCIDIT SUPER TERRAM. Non orat stans, nec genuflexo, sed procumbens. TRANSIRET AD EO MORA, passionem et mortem à tempore significavit; transitu enim horæ vitatio passionis significatur.

VERS. 56. — ET DIXIT, ABBA, PATER. ABBA SYRA dicitur dicitur; et idem significat quod pater. Dupplicatio enim magnitudinem affectus et fiducia filialis

VERS. 56. — ABBA, PATER. Evangelista vocem Syriacam posuit, eamque velut interpretatur, subiiciens, PATER. Augustinus, epistola 178, putat Abba vocem esse Græcicam, nisi forte villata est Scriptura. Nam, de Consensu Evang., lib. 5, cap. 4, dicit Abba vocem Hebraicam esse. Sed hæc de re non nihil attingemus in Epistola Pauli ad Romanos, cap. 8.

VERS. 56. — NON CUM QVO. Græcè est: At non quid ego, sed quid tu. Quamquam hic Græca variant exemplaria; nonnulla habebant: Non ut ego volo, sed ut tu. In aliis sic erat: Non quid ego velim, sed quid tu. Nam omnino sermo est inabsolutus.

VERS. 57. — ET VENIT, ET INVENIT. Utrumque presentis temporis.

VERS. 40. — ET REVERSUS DENO. Deno apud Græcos refertur ad dormientes, non ad reversus. Certè sermo Græcus est anops.

significat in Jesu orante. Porrò hæc oratio affectum naturalem hominis, quo nolimus mala penè contraria nobis, cum adjuncto moderamine rationis superioris Deo presentat. OMNIA TIBI POSSIBILIA, in Matthæo: Si possibile est. Moderamen primum potentiam respicit, non absolutam, sed ordinatam. Modus autem conditionalis propter inferiorem rationem appositus est. Non enim idè dicit conditionaliter quia ipse Jesus ignoret si possibile est (ipse enim omnia novit), sed quia ratio inferior in ipso nescit ordinem definitum à divinâ sapientiâ. Nescit autem quia ejus non est scire supremas rationes, sed considerare rationes inferiores, hoc est, illas quæ secundum res creatas congruunt aut dissonant. TRANSFER CALICEM HUNC A ME; SED NON QUOD EGO VOLO, non voluntate deliberatâ, sed velicite naturalis affectus. SED SICUT TU, vis, voluntate beneplaciti. Ecce moderamen referens totam in divinam voluntatem. Hinc contra hæreticos habes duas in Christo voluntates: alteram humanam, non quod ego volo, alteram divinam communem sibi et patri, sed quod tu. Transfer calicem, est sermo metaphorice assimilians passionem mortemque ejus calici liquoris amari. Quem transire à se, est non pati, non mori; quem bibere, est pati, mori.

VERS. 58. — CARO VERÒ INFIRMA. Necessitatem orandi et petendi, ne intrent in tentationem, aperit ex periculo infirmæ carnis, hoc est, carnalis affectus; ac si apertè dixerit: Non sufficit vobis quod habeatis spiritum promptum ad vitandum peccatum, sed oportet vos orare ne intretis succumbendo in tentationem, quia periculum est ex parte carnalis affectus, qui non est firmus sub spiritu; sed mutatur ad presentiam objecti. Quod utinam quotidie non experiremur quod et ipsi apostoli tunc experti sunt cum presentes affuerunt lietores curiæ.

VERS. 40. — ET REVERSUS DENO; in textu græco refertur ad inventi, et non ad reversus; significat enim quod iterum invenit eos dormientes.

VERS. 41. — DORMITE JAM ET REQUIESCITE. Hæc Domini verba permissiva esse somni ad tollendam quam patiebantur gravedinem oculorum, testatur evangelista, subiungens: SUFFICIT. VENIT HORA, quæ verba non dixit Jesus simul cum ante dictis: Dormite jam; sed, intervallo somni indulto illis, excitavit eos dicendo: Sufficit. TRADATUR, pro, traditur.

VERS. 41. — DORMITE JAM ET REQUIESCITE. Dubium erat an legendum esset: Dormite et requiescite, an dormitis et requiescitis, nisi addidisset *zamb*, id est, posthæc, sive de cætero, pro quo interpres posuit jam; nec id sanè malè. Arguatur hoc loco Laurentius Valla nescio quid, non convenire, ut qui paulò ante objurgaverit suos quod dormierant, nunc dormire jussisset; præsertim cum mox subjiciat: Surgite, cernis hinc. Quamquam Origenes, Chrysostomus, Hilarius, et Hieronymus in hunc sensum interpretantur, ut Christus jussisset eos dormire, et allegorice rem explicaret. Verùm, salvo aliorum judicio, potest sermo Christi habere nonnullam ironiam: Hactenus non potui à vobis impetrare, ut pautipser mecum vigiletis, nunc ipsa res excitavit vos, cum videritis meum supplicium, et vestrum periculum. Atque ita probè quadrant ea quæ consequuntur: Surgite, ecce appro-

VERS. 42. — SURGITE. Sedentes enim potius quam cubantes putandi sunt dormisse.

VERS. 45. — ET ABHUC, deest *continuo* post copulam; et legendum est: Et continuo adhuc, etc. ISCARIOTES, superfluit hæc dictio.

VERS. 44. — DUCITE CAUTE, pro, abducite tuto.

VERS. 45. — AIT; deest, illi. AVE RABBI RABBI. Duplicatur *Rabbi Rabbi* (at non Vulg.) in signum majoris reverentiæ et affectus, ut perfecta esset simulatio.

VERS. 47. — UNUS AUTEM QUIDAM DE CIRCUMSTANTIBUS, pro, *astantibus*.

VERS. 48. — ET RESPONDENS JESUS, AIT ILLIS. Responsio refertur ad tacitas à Marco voces Judæorum dicentium se querere Jesum Nazarenum; tunc enim Jesus dixit illis quæ subiunguntur.

VERS. 49. — QUOTIDIE ERAM APUD VOS IN TEMPO DOGENS, ET NON METUENSIS. Intuere Jesum inter Judæos osculum, lietores et discipulos, singulis attendere, singulis prospicere, et nihil omittre suavissimum tum verbis tum factis, ut intelligamus nihil in ipso turbulento fuisse, sed serenissimum semper servasse animum, sermonem, gestum, motum, ac universum suum opus. SED UT IMPLEANTUR SCRIPTURÆ. Truncata oratio est; subaudiendum est, *sic fit*.

VERS. 50. — TUNC DISCIPULI EJUS. Superfluit, *discipuli ejus*, et deest conjunctio et; ita quod legendum est: Tunc et reliquias eum.

VERS. 51. — ADOLESCENS, pro, *adolescensculus*. Unde apparet quod iste non fuit apostolus; nullus enim apostolus erat adolescensculus; cum qui creditur minor fuisse ætatis inter omnes, convincatur ex tempore mortis ejus collato cum tempore mortis Christi transisse annum ætatis propriæ tricesimum; ut in quodam jentaculo deduximus. Verisimile autem est adolescensculum hunc fuisse fortè filium hortulanum, qui exurgens ex lecto, linteamine super nudum cooperatus (ad videndum fortè quidnam esset auditus strepitis cohortis et ministrorum) tanquam non discipulus nihil sibi timens, sequebatur Jesum. ET TENERUNT EUM, deest, *adolescensculi*; Significatur enim quod adolescensculi ministri diaboli, adolescensculum

pinxiat. Atque hæc mea sententiâ mihi displicere coppi, postquam quibusdâ compertis Theophylactum in Marcum multis verbis eam inculcare. SUFFICIT *ἀρκεία τῶ τῶς*. Etiam τῶ τῶς in quibusdam codicibus non reperitur, neque nobis visum est addere. Porrò hic Christi sermo magis est exprobrantis, quam juberitis. ET FILIUS HOMINIS TRADATUR, traditur et in Græcis et in antiquis Latinis exemplaribus.

VERS. 42. — QUI ME TRADET. Græcè, *qui me tradit*. PROPRIË EST, *appropriavit*, sive *adest*. Hic interpres rectè mutavit verbi tempus.

VERS. 44. — SIGNUM. Græcum sonat *commune signum de composito datum*, cuiusmodi sunt quæ milites vocant *signola*, quorum alia sunt vocalia, alia muta. ET DUCITE CAUTE, *abducite tuto* sive *certo*, hoc est, exacta custodia, ne quæ posset elabi.

VERS. 45. — RABBI. Græci congeminant *Rabbi Rabbi*; an rectè nescio.

VERS. 49. — SED UT IMPLEANTUR SCRIPTURÆ. Abruptus est sermo, subaudiendum enim: *Hæc sunt, ut implentur, etc.*

tenerunt sequentem Jesum. Erant enim cum cohorte illa et ministris etiam adolescensculi, ut moris est ad servitiâ, ad deferendas laternas, faces etc., ut sic etiam Jesus à conjunctisque ætatis hominibus pateretur.

VERS. 55. — ET CONVENIENS, pro, *convenit*, et deest, *ad eum*, scilicet summum sacerdotem. OMNES, deest, *summi*, sacerdotem. Describitur enim convenire ad summum sacerdotem omnes summi sacerdotes et scribæ et seniores. Unde apparet quod licet unus fuerit apud Judæos qui exerceret officium summi sacerdotis anno illo, plures tamen erant summi sacerdotes, suis annis successivè summi sacerdotis officio fungentes, qui hic appellantur summi sacerdotes, quorum tamen præcipui divitiis et auctoritate erant Annas et Capthas; et propterea specialiter appellantur ipsi à Lucâ principes sacerdotum. Et bene adverte quod ad Captham convenierunt omnes summi sacerdotes, ut intelligas et summos sacerdotes fuisse coram Pilato contra Jesum, et summos sacerdotes alios tunc quoque fuisse in templo coram quibus Judas dixit, *peccavi*, etc., ut in Matthæo dicitur ex auctoritate hujus evangeliste, proficiet ita summus sacerdotis.

VERS. 54. — ET SEDERAT CUM MINISTRIS AD IGNEM; superfluit, *ad ignem*. ET CALEFACIEBAT SE, pro, et calefiebatur ad lucem, hoc est, ad flammam ignis luccentem, ad differentiam carbonum ignitorum.

VERS. 55. — QUEREBANT ADVERSUS JESUM TESTIMONIUM UT EUM MORTI TRADERENT; quia non poterant Jesum damnare ad mortem cum executione, reservato iudicio mortis Romanis, idè querere testimonium quibus possent apud præsidem obtinere mortem Jesu. NEC INVENIANTUR. Querere falsum testimonium, non quæscuntque, sed sufficiens ad occidendum Jesum et non invenirent inter se tale testimonium.

VERS. 56. — MULTI AUTEM, pro, *enim*, falsum testimonium dicebant adversus eum; ET CONVENIENTIA, pro, *æqua seu æqualia*, testimonio NON ERANT. Significatur testimonia prolata non esse æqualia ad mortem obtinendam à præside, hoc est non esse apud præsidem justa ad damnationem mortis causandâ; offensiones enim legis Judæorum de quibus ferebantur.

VERS. 51. — ET TENERUNT EUM. Nonnulli Græci codices sic habent, quod et nos secuti sumus, haud scio an perpetuam, *ἔτι κρατίζον αὐτῶν ἐν κέντρῳ*, id est, et tenent eum *adolescensculos*, sive *comprehendant eum*, aut *injiciant illi manus*, ut juvenes juveni manum injecerint. Quidam divinant hunc adolescensculum fuisse è familiâ ubi Dominus comederat pascha. Alii putant fuisse Jacobum fratrem Domini, cui cognomen fuit additum *Justi*. Gregorius suspicatur de Joanne evangelistâ. Cæterum illam vocem *ἠρῶν* Theophylactus legit quidem, verùm in enarrando non attingit. Additur et in editione Hispaniense.

VERS. 54. — ET CALEFACIEBAT SE AD LUCEN. *Ilud, ad lucem*, referendum ad *sedens*, non ad *calefiebatur*. Siquidem lumen illum prodidit. Vulg., *ad ignem*.

VERS. 55. — NON ERANT CONVENIENTIA, et *æqualia* testimonia non erant. *Paria* vocavit, opinor, *satis idonea*, quod inter se non consentirent. Nam hoc indicio primùm congruunt hæc testimonia.

VERS. 58. — TEMPLUM HOC MANUFACTUR. Græcè



tur testimonia, non erant cause apud presidem æquales pœnæ mortis.

VERS. 58. — QONIAM NOS AUDIVIMUS EUM DICENTEM: EGO DISSOLVAM TEMPLUM HOC MANUFACTUM, ET PER TRIDUUM, PRO, *post triduum*, ALIUD NON MANUFACTUM EDIFICABO. Adverte istos falsos appellari et esse testes, quia verba Jesu mutaverunt, ita quòd mutatio verborum mutata sensum litteralem verborum Christi. Nam Jesus, ut habetur Joan. 2, dixerat: *Solvite templum hoc; et isti referunt, apud Matthæum: Possim destruere templum Dei; et apud Marcum: Ego dissolvam templum hoc manufactum. Rursus Jesus dixerat: Et triduo excitabo illud; isti vero referunt: Et post triduum aliud non manufactum edificabo.* Magna differentia est inter *excitare et edificare*; magna differentia est inter affirmationem potentie destructivæ, aut effectûs à semetipso producendi, et pronuntiationem solutionis efficiende ab ipsis Judæis; unde et mutatur sententia. Verba enim Jesu significant actiones circa naturale templum, futuram scilicet solutionem corporis per separationem animæ à corpore (quam effecerunt Judæi occidentes ipsum) et exactionem à somno mortis per resurrectionem. Verba verò istorum significant actiones circa edificium artificialis templi, destructionem scilicet et reedificationem, ut patet.

VERS. 59. — ET NON ERAT, PRO, *et ne sic quidem erat.*

VERS. 60. — NON RESPONDES QUIQUAM AD EA QUÆ TIBI OBJACIUNTUR AB HIS, PRO, *quid isti adversum te testificantur?* Ita quòd sunt duæ orationes: altera, non respondes quidquam? altera, quid (sive cur) isti adversum te testificantur?

VERS. 62. — JESUS AUTEM DIXIT ILLI: EGO SUM. Clarè confessus est Jesus se esse Messium. Et videtur filium hominis se sentem à dextris virtutis Dei. Superfluit Dei. Significatur enim quòd videbunt ipsum sedentem, hoc est, regnantem, à dextris, hoc est, in optimis bonis virtutis, hoc est, potestatis, non hujus aut illius sed absolute; ut intelligamus regnatarum ipsum in optimis bonis cujuscumque potestatis; hoc est, ad quæcumque potestas se extendit. Predicit enim se futurum regem universi, et venturum iudicem universalem in nubibus cæli, ut non despiciant motò humilem; ut se intelligant scripta de Messia, in eo verificari secundum diversos adventus, ita declarat pontificibus, sacerdotibus et senioribus mysterium occultum usque hodie Judæis de duplici adventu, altero humili, altero glorioso, nec fallerentur in ipsis dejectione, subjectione, etc.

compositæ dictiones, *manufactum, reedificabo, et non manufactum, excitabo*. Alioqui quis dicitur edificaturus, quòd manufactum sit? Græcæ voces perinde sonant, quasi dices *templum operis manuarii et operis non manuarii*. Post triduum hæc verba *excitabo*, id est, *per tres dies, sive triduo*, non *ante tres dies*. Suffragatur Græcæ lectioni codex aureus, et exemplaria S. Donatiani, Constantiense, et Valg. denique in quibus habetur, *per triduum*.

VERS. 59. — ET NON ERAT CONVENIENS. Kai *οὐκ ἔταρ*, id est, *Et ne sic quidem*. Jam enim semel rejecta fuerant testimonia.

VERS. 63. — SUMMUS AUTEM SACERDOS QUONDAM VESTIMENTA SUA. In signum detestationis blasphemie conseruerant aperire vestimenta supra pectus; hoc enim appellatur scindere vestimentum, etiam si nulla scissio propriè intervenisset. At, quid adhuc desideramus testes, pro, *opus habemus testibus?* Ecce nos omnes sumus locupletissimi testes.

VERS. 64. — CŒDENVNERUNT EUM ESSE REUM MORTIS. Debebant, auditâ distinctione duorum adventuum Messie, interrogare à Jesu (quem sciebant multa signa fecisse; et specialiter illuminasse cæcum à natiuitate, ac resuscitasse Lazarum) unde distinctio ista duorum adventuum Messie habetur authenticè in prophetis, et scrutari veritatem; erumpunt cæci ad dampnandum Doctorem veritatis; ubi adverte Jesum elegerisse damnari à pontificibus, doctoribus legis et senioribus, non velut tortum aut confessum, sed velut committentem coram ipsis crimen in divinam majestatem; in quo casu iidem sunt iudices et testes, ut et turpissimo modo cum tantâ execratione et facti evidentiè damnaretur à talibus; et extremam subiret infamiam apud Judæos spectantes ad id quod primas sententiæ de Messia.

VERS. 66. — ET CUM ESSET PETRUS IN ATRIO DEORUM. Hinc apparet Jesum fuisse non solum in aula interiori, sed etiam superiori; nisi enim Jesus fuisset superius, non descripsisset Marcus Petrum deorsum.

VERS. 67. — AT ILLE NEGAVIT, DICENS, NEQUE SCIO. NEQUE NOVI. Permutate sunt particule. Legendum est: *Neque novi prius, neque scio nunc quid dicas.* ET EXIT FORAS ANTE ATRIUM, PRO, *in vestibulum*; ET GALILEUS CANTAVIT. Non tamen mutavit Petrum.

VERS. 70. — VEREX ILLIS ES; NAM ET GALILEUS ES; DEIST, *et loquela tua assimilatur, supple, Galilææ locutioni.*

VERS. 71. — ILLE AUTEM COEPIT ANATHEMATIZARE, PRO *detestari*. Detestatio ista execrationem seu imprecationem eo modo quo solemus imprecationes malorum in juramentum assumere significat. Significatur enim quòd Petrus non simplici juramento juravit, sed appositis hujusmodi imprecationibus. Nescio, pro non novi. Considera et tremo, vir juste, Petrus paulo ante, ipso Jesu attestante, mundus, ac per hoc in charitate existens, sacramentis corporis et sanguinis Christi dignè communicans, præmonitus de futurâ hæc tentatio, paratus potius mori quàm negare Christum, ad unius ancillæ vocem illum negavit, et successivè addidit perjurium. Quare hoc? quia magna est differentia inter charitatis gratiam habitam et usum illius;

VERS. 60. — QUÆ TIBI OBJACIUNTUR. Græcè est: *Quid, sive cur isti adversum te testificantur?*

VERS. 65. — QUID ADHUC DESIDERAVIMUS TESTES. Græcè, *Quid adhuc opus habemus testibus?* Ac propriè quidem et eleganter vertit interpres, desideravimus, pro *requirimus*. Verum haud scio, an lector tantum respectet.

VERS. 68. — ANTE ATRIUM, IN VESTIBULO ATRII, sive locum, qui erat ante atrium.

VERS. 70. — NAM GALILEUS ES. Addunt hic Græci codices, *et loquela tua similitudo est, sive concolor*; ex Matthæo, ni fallor, adseriptum in hunc locum.

quia non sumus sufficientes ex nobis ad usum charitatis et gratiæ quam habemus in animâ infusam à Deo, sed egenus ad utendum illâ continuo gratuito Dei auxilio, quo quia Petrus caruit tunc (quia Deus reliquit Petrum tunc sibi ipsi prædido charitate et gratiâ habituali) ideò cecidit et perdidit charitatis gratiam. Sic Moyses, sic David cecidit. Circa Petri negotiationis quæstio moveri potest an fuerint in domo Annæ in domo Caiphæ. Veritatem tum ex plano contextu Joannis, tum ex diversitate situum, facile constat quòd subjuncte negotiationes patræ sunt in domo Annæ; et præter has alia negotiationes fuerunt postea subsecutæ in domo Caiphæ. Ex contextu quidem, quia Joannes ex industria descripsit situm ministrorum et Petri ingressi in domum Annæ, præmittendo: stabant autem servi et ministri congestis prunis, erat autem cum eis Petrus stans et calefaciens se. Et quia introduxerat Petrum post Jesum, narrans quid Petro accidisset in introitu, exigebat contextûs ratio ut prius prosequeretur et perficeret Jesu prius ingressi gesta ibidem (quorum complementum fuerat quòd Annas misit Jesum ligatum ad Calpham) et consequenter prosequeretur et perficeret gesta Petri ibi, resumendo à loco et situ in quibus pinxerat eum; nam repetitum eundem Petri (erat autem Simon Petrus stans et calefaciens se) ut plano contextu manifestaret quòd rediit ad Petrum in eodem loco descriptum, ex situ justa prunas ad calefaciendum se. Ex diversitate autem situum, quia Lucas clarè inchoat negotiationes Petri in diverso situ tam Petri quàm aliorum, dicens accesso autem igne in medio aulae et circumsedentibus illis sedebat Petrus in medio eorum. Ecce Joannes describit illos et Petrum stantes, ab ingressu Petri usque ad negotiationes Petri inclusivè, Lucas verò et Petrum et alios sedentes describit etiam in primâ negotiatione ut intelligamus quòd Joannes gesta in domo Annæ, Lucas verò gesta in domo Caiphæ describit.

VERS. 71. — ANATHEMATIZARE, quod in Actis apostolorum vertit *deverere*, in Matthæo *detestari*, hic reliquit.

VERS. 72. — GALLES ITERUM CANTAVIT; idem verum est quod ante, lametsi verbis non fisdem, verterat, *vocem dederit*. Cum autem res eadem narratione iteretur, convenientius erat vocem eandem repetere. Proinde non in tempore hic affectata est

#### CAPUT XV.

1. Et confestim manè consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus et scribis, et universo concilio: vincientes Jesum, duxerunt, et tradiderunt Pilato.

2. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Judæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dices.

3. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis.

4. Pilatus autem rursùm interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant.

5. Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus.

6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vincis, quemcumque petissent.

Quamvis etiam hæc locorum diversitas ex diverso lignis modo innotuit: quia apud Joannem congestæ prunæ, apud Lucam secens ignis: ibi pruna, hic flamma. Et si diligentius evangelistarum verba librata fuerint, clarè vincitur quòd Petrus ter negavit ad vocem mulieris, alia negotiationes ad vocem virorum. Nam apud Matthæum describitur Petrus exiens semel negans, dicendo, *Exeunte autem illo in vestibulum vidit eum alia*, etc. Constat enim quòd hæc negatio non est illa quam descripsit Joannes, dicens quòd *ancilla ostiaria*, etc., nam illa non dixit Petro exeunti, sed ingredienti vel ingresso et ad congestas prunas stanti vel eunti. Ecce duæ negotiationes ad vocem mulieris: altera à Joanne, altera à Matthæo. Et præter has oportet fateri tertiam apud Lucam, describentem Petrum non ingredientem, non stantem, non exeuntem sed pariter cum alio sedentem, ad mulieris vocem negantem: dicendo, *Quæ cùm vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen et fississet in eum oculos dixit*, etc. Unde colligitur quinque ad minus Petrum negasse: ter ad vocem mulieris, et bis ad minus ad vocem virorum. Dico autem ad minus, propter contentiosos. Secundum planum enim evangeliorum sensum, negavit bis ad vocem virilem in domo Annæ apud Joannem, et bis in domo Caiphæ apud Lucam, ita quòd septies secundum historiam Petrus negavit Jesum. Et impletum est non solum quòd primò dixerat Jesus: *Antequam gallus bis cantet, negabis me ter* sed etiam quòd pejus postea prædixit, antequam gallus cantet negabis me ter. Hoc enim impletum esse in domo Annæ Joannes supplet, in cujus signum solus non meminit penitentia Petri, quæ dilata fuit usque ad secundum galli cantum in domo Caiphæ. Puerie autem est ambigere de multiplicato negotiationum numero, ex eo quòd Jesus dixerat ter. Qui enim plus quàm ter negat, constat, quòd ter negat; et qui plus quàm tres aureos solvit, tres aureos solvit, etc.

varieta. Et coepit flere; xai *ἔκλαιον ἔδωκεν, et erumpens, sive subito flevit, aut prorupit in fletum*. Siquidem *ἔκλαιον* inter varias significationes interdum declarat *agere*, sive *impetum sumere* ad aliquid agendum, hinc *ἔκλαιον* pro *impetu*. Hoc igitur verbo Marcus exprime studuit vehementem ac subitam Petri mutationem.

#### CHAPITRE XV.

1. Et dès le matin, les princes des prêtres, avec les sénateurs, les scribes, et tout le conseil, ayant délibéré ensemble, lièrent Jésus, l'emmenèrent, et le livrèrent à Pilate.

2. Et Pilate l'interrogea: Êtes-vous le roi des Juifs? Jésus lui répondit: Vous le dites.

3. Et les princes des prêtres formaient diverses accusations contre lui.

4. Pilate l'interrogeant de nouveau, lui dit: Vous ne répondez rien? Voyez de combien de choses ils vous accusent.

5. Mais Jésus ne répondit rien davantage; de sorte que Pilate en était tout étonné.

6. Or il avait coutume de délivrer à la fête ceux des prisonniers que le peuple lui demandait.